

Omvärldsanalys

- Del av kvalitetsbedömningssystemet för statsbidrag till verksamhet i studieförbunden 2025–2027

INNEHÅLL

Inledning	3
Omvärldsanalysen enligt bidragsvillkoren	3
Förenklad process för första treårsperioden	3
Omvärldsanalysens användning	4
Disposition och underlag	4
 Omvärldsanalys 2025 och tio år framåt	 7
Megatrender	7
Bildning	7
Demokrati och delaktighet	8
Utbildning	9
Civilsamhälle	10
Kulturliv	10
Andra faktorer	11

Inledning

Fastställd av Folkbildningsrådets generalsekreterare 2023-10-24

Omvärldsanalysen enligt bidragsvillkoren

Denna omvärldsanalys är ett av underlagen i kvalitetsbedömningssystemet för statsbidrag till verksamhet i studieförbunden. Omvärldsanalysen ska dels användas av studieförbunden när de gör sina verksamhetsåtaganden för perioden 2025–2027, dels användas av Folkbildningsrådet och dess bedömargrupp vid bedömningen av vilken bidragsandel respektive studieförbund ska ges för treårsperioden.

Ur bidragsvillkoren om vad ett verksamhetsåtagande ska innehålla:

- *Beskrivning av hur studieförbundet självständigt och profilerat ansluter till den omvärldsanalys som tagits fram av Folkbildningsrådet i en gemensam process med samtliga studieförbund.*

Omvärldsanalysen syftar till att vara ett stöd för studieförbunden att planera för och bedriva en verksamhet med hög relevans.

Omvärldsanalysen har styrande karaktär genom att en bedömning kommer att göras av i vilken utsträckning respektive studieförbund ansluter till den i sitt verksamhetsåtagande.

Omvärldsanalysen ska enligt de under 2023 beslutade bidragsvillkoren göras vart tredje år. Den ska tas fram av Folkbildningsrådet i en gemensam process med samtliga studieförbund.

Förenklad process för första treårsperioden

Inför den första treårsperioden har det av tidsmässiga skäl inte varit möjligt att göra en så djuplodande analys som bör ske för nästkommande period 2028–2030. Föreliggande omvärldsanalys har därför gjorts i en förenklad process: Folkbildningsrådet har tagit fram ett utkast och detta har bearbetats vid en workshop tillsammans med representanter för studieförbunden, som sedan har beretts möjlighet att komma med

ytterligare inspel under en begränsad tidsperiod. Därefter har Folkbildningsrådet gjort slutsammanställningen som sedan beslutats av generalsekreteraren.

Omvärldsanalysens användning

Omvärldsanalysen är inte tänkt som ett redskap att fånga upp aktuella dagsfrågor, det förutsätts studieförbunden göra i det löpande arbetet. Den är istället ett redskap för olika former av profileringar, innovationer och initiativ som studieförbunden kan göra med ett långsiktigt perspektiv. Studieförbundens verksamhetsåtaganden ska ge besked om hur de avser att bedriva en verksamhet som stöder en önskad utveckling eller motverkar en oönskad utveckling. Det ska ske som en separat del i verksamhetsåtagandet, i enlighet med de riktlinjer Folkbildningsrådet uppställt.

Omvärldsanalysen avser verksamhetsperioden 2025–2027, men har gjorts i spannet fem till tio år, det vill säga från 2025 och tio år framåt, utan att göra anspråk på någon exakthet avseende varaktigheten av olika förväntade samhällsförändringar.

Den fråga som står i centrum för omvärldsanalysen är: *Vilka trender och externa faktorer bör påverka studieförbundens verksamhet 2025–2027?*

Disposition och underlag

Omvärldsanalysen följer dispositionen i bidragsvillkorens avsnitt 2, *Verksamhetens kvaliteter*, med dess fem rubriker. Därtill finns en rubrik med andra frågor.

Ambitionen har varit att finna ett begränsat antal träffsäkra trender och faktorer som studieförbunden ska ta hänsyn till i sin verksamhet.

Omvärldsanalysen ska innehålla sådana frågor där studieförbunden förväntas kunna göra skillnad. Studieförbunden förväntas ansluta till omvärldsanalysen på olika sätt, utifrån profil.

I en ofta använd indelning kan en analys omfatta omvärld, närvärld och invärld. Föreliggande omfattar inte studieförbundens invärld, det vill säga deras organisationer. Vilka slutsatser respektive studieförbund drar av omvärldsanalysen styr de själva över. Det är inte Folkbildningsrådet som ska omvandla analysen till strategier, handlingsplaner och aktiviteter – det är studieförbundens uppgift och hur de tar sig an denna uppgift ska synas i deras verksamhetsåtagande för 2025–2027.

Omvärldsanalysen bygger på allmänt tillgängliga och accepterade underlag i form av trender och analyser från sammanhang som ligger mer eller mindre nära folkbildningen. Dit hör exempelvis folkbildningens *Vägval och vilja*, budgetunderlag och rapporter från Folkbildningsrådet och material från studieförbunden. Andra referenser är:

Arbetsförmedlingen (2023). *Omvärldsrapport 2023. Demografi, teknikutveckling och arbetsmarknadspolitik*. Arbetsförmedlingen.

Blomstrand, K, Lidström, P, Vargas, C (2023). *En förstudie om validering, arbetsmarknadsinsatser och studieförbunden som potentiell resurs för kommuner och människor som står långt från arbetsmarknaden*. Public Partner, Jämställd Utveckling Skåne och Medborgarskolan.

Cras, P, von Essen, J, Hansen, K, Nordfeldt, M, Åberg, P (2022). *Landsbygdernas och de mindre orternas civilsamhällen*. SLU, Urban and rural reports 2022:3.

Ett starkt civilsamhälle för en stark demokrati. En avsiktsförklaring. Framtagen av och för civilsamhällesaktörer. (2021). Nod, Demokratilabb.

Gunnarsson, A (2016). *Krympande utrymme för det civila samhället*. Arena idé.

Kulturdepartementet (2018). *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara*. Regeringskansliet, kulturdepartementet.

Linde, S, Wijkström, F, Reuter, M, Henrekson, E, Sjöstrand, E (2020). *The Church of Sweden and the Quest to Bounce Back Better. I: Sweden Through the Crisis*. Stockholm School of Economics Institute for Research.

Lindhé Ohlsson, P & Westermarck, J (2021). *Kulturlivets fortlevnad. En studie av finansiella möjligheter och regionala förutsättningar*. Riksförbundet unga musikanter, Kontaktnätet, Ung media Sverige och Riksförbundet för subkultur. Projekt Nexus.

Molander, R & Torberger, F (2020). *Det nya kulturkriget. Makten över bildningen och de gemensamma referensramarna*. Kairos Future.

Myndigheten för civilsamhälles- och ungdomsfrågor (2023). *Ett år med nya utmaningar. Uppföljning av ideella föreningars villkor 2022*. MUCF.

Myndigheten för civilsamhälles- och ungdomsfrågor (2023). *Ung idag 2023. En sammanfattad bil av ungas levnadsvillkor i Sverige*. MUCF.

Myndigheten för kulturanalys (2022). *Kulturanalys 2022. En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Myndigheten för kulturanalys.

Partsgemensamt forum (2020). *Partsgemensamt forum 2019*. Nod.

Reglab (2019). *Framsyn – att planera för osäkerhet. Slutrapport från framsynsprocessen Region 2050*. Reglab.

Robertsson, K (2023), *Nya sätt att organisera sig i civilsamhället. En översikt av aktuellt kunskapsläge*. MUCF.

Studieförbunden i samverkan (2020). *Bildning förenar Sverige. Program för 2020-talet i tio punkter*. Studieförbunden i samverkan.

Svenskt näringsliv (2021). *Näringslivets prioriteringar inför nästa mandatperiod*. Svenskt näringsliv.

Sveriges kommuner och regioner (2023). *Ekonomirapporten, oktober 2023. Om kommunernas och regionernas ekonomi*. Sveriges kommuner och regioner.

Sveriges kommuner och regioner (2021). *Vägval för framtiden 4*. Sveriges kommuner och regioner.

Omvärldsanalys 2025 och tio år framåt

Megatrender

Ofta benämns ett antal världsomspännande omvärldsförändringar som megatrender. Dessa utgör i föreliggande omvärldsanalys en viktig utgångspunkt för valet av trender och faktorer som påverkar studieförbundens verksamhet.

De megatrenderna är:

- Globalisering. Den skapar öppenhet och frihet men förflyttar makt från nationer till marknader, skapar klyftor i samhället och påverkar miljön.
- Klimatförändring. Katastrofer och kriser skapar nya påfrestningar såväl globalt som lokalt och nationellt. Människors livsstilar har avgörande betydelse.
- Demografisk utveckling. Urbaniseringen fortgår. I Sverige ökar segregationen. Flyktinginvandringen påverkar. Den åldrande befolkningen ökar behoven av vård, omsorg och insatser mot ensamhet.
- Teknisk utveckling. Digitalisering påverkar allt fler samhällssektorer. AI kommer med ökat tempo att påverka såväl arbetsmarknad som det dagliga livet.
- Värderingsförändringar. Tillit och tolerans utmanas av övriga trender. I Sverige ökar individualiseringen ännu mer. Ideologisk polarisering präglar samhällsdebatten.

Bildning

Bildning ett egenvärde i ett allt mer komplext samhälle

Trender som globalisering, polarisering och individualisering bidrar till en mer fragmenterad och komplex värld att leva i. Människor behöver i

ökande utsträckning en djup och bred bildning vars innehåll man styr över själv. Sammanhang för livsorientering, där samtal om etik, livshållning och mening kan föras mellan likvärdiga och där kunskap och kultur har ett värde i sig blir viktiga.

Polariseringen ökar i samhället

Den sedan en längre tid pågående polariseringen i det svenska samhället fortsätter: ökande ekonomiska klyftor, större bostadssegregation, mer social utsatthet och ett allt hårdare åsiktsklimat. Det är angeläget med överbryggande insatser som riktas dit där behoven är stora så att fler får goda livschanser. Unga som varken arbetar eller studerar bör fortsatt uppmärksammas.

En åldrande befolkning

Den demografiska utvecklingen mot en ökad andel äldre i befolkningen fortsätter. Behov av nya kunskaper och färdigheter finns livet igenom och ökar i ett mer komplext samhälle. Mötesplatser krävs för att motverka den ensamhet som drabbar många äldre.

Demokrati och delaktighet

Demokratin behöver stärkas

Många menar att Europa har en tilltagande demokratikris, där auktoritär populism ställs mot pluralistisk demokrati. Antidemokratiska aktörer utmanar. Desinformation och näthat är ett ökande problem, där AI används destruktivt. Det demokratiska samtalet är hotat. Engagemanget i samhället och civilsamhället är ojämlikt. Det finns på så sätt ett demokratiskt utanförskap. Förutsättningen för demokrati är att människor engagerar sig, använder sin rösträtt, bildar sig en uppfattning i samhällsfrågor och kritiskt värderar nyheter och samhällsinformation. Demokratin behöver främjas, förankras och försvaras. Människor ska kunna vara delaktiga, ha kunskap om hur demokratin fungerar och gemensamt se till att demokratin är motståndskraftig. Dit hör att värna yttrandefrihet, principen om människors lika värde och avståndstagande från rasism. Antidemokratiska röster ska inte stå oemotsagda.

Tilliten minskar

Den i Sverige höga tilliten till samhällsinstitutioner, till demokratin och den mellanmännsliga tilliten är minskande, till exempel bland unga och medelålders. Även mäns tillit sjunker. Tilliten är av stor betydelse för ekonomisk utveckling och välfärd och för hur människor mår. Människor i ekonomiskt eller socialt utsatta situationer påverkas särskilt. Att bygga tillit genom att skapa goda mötesplatser får ökad betydelse. Nyanlända bör erbjudas redskap för att integreras i samhället.

Digitalt utanförskap finns kvar

Ännu det kommande decenniet kommer det att finnas människor som är sällan- eller ickeanvändare av digitala tjänster och som dessutom kan ha sämre tillgång rent tekniskt. De rör sig exempelvis om äldre lågutbildade, personer med funktionsvariationer, ensamboende på landsbygden och vissa invandrare. Människor ska kunna delta i den digitala utvecklingen utifrån sina förutsättningar. Även många föreningar riskerar digitalt utanförskap genom avsaknad av utrustning och kunskaper.

Utbildning

Behovet av livslångt lärande ökar

Arbetslivet kommer för många att betyda byte av arbetsuppgifter eller yrke. Det kräver allt större insatser för vidareutbildning. Människors omställningsförmåga behöver stärkas. Digitaliseringens omvandling av arbetslivet och vardagslivet kräver nya förmågor. Samtidigt behöver förmågor som erövrats i olika sammanhang kunna valideras för att individer ska komma vidare i utbildningssystemen. Personer som har svårt att ställa om eller har begränsad utbildning behöver stöd för att inte hamna utanför arbetsmarknaden. En försvagad konjunktur kommer att öka arbetslösheten och särskilt försvåra för långtidsarbetslösa med svag konkurrensförmåga. Behovet av folkbildningsinsatser bör uppmärksammas vad gäller landsbygden, som har ett mindre utbud av utbildning, liksom personer med funktionsvariationer.

Civilsamhälle

Ett starkt civilsamhälle som alltmer utmanas

Ett globalt mönster är att det demokratiska utrymmet för civilsamhällets aktörer i många länder har krympt. Jakten på terrorism har ofta motiverat inskränkningar av föreningarnas manöverutrymme. I Sverige har det hittills främst tagit sig uttryck i en ökande kontroll och förändringar av offentligt stöd till föreningar. Ungdomsrörelsens organisationer och minoritetsgrupper är särskilt utsatta genom hat och hot som starkt påverkande faktor. Inskränkningar av utländsk finansiering diskuteras och stödet till civilsamhället i utsatta länder minskas. Allt färre föreningar bedömer sig ha goda möjligheter att bedriva eller utveckla sin verksamhet. Ett självständigt, starkt och mångfacetterat civilsamhälle är en central del i en levande demokrati – som röstbärare, opinionsbildare och demokratiskola. Civilsamhället behöver stöd för att öka delaktigheten i demokratin, inte minst i områden med socioekonomiska utmaningar och hos grupper med lågt demokratiskt deltagande.

Behovet av lokal mobilisering ökar

Samhällets strukturomvandling berör såväl segregering i förorter som landsbygdens utarmning. En positiv utveckling kräver aktiva medborgare, innovation och lokal mobilisering, i vilket civilsamhället kan vara en nyckel. Det handlar om att kunna bygga eller bevara lokal infrastruktur, inte minst för sociala och kulturella aktiviteter. Det är angeläget att trösklarna för engagemang sänks, så att fler blir delaktiga i civilsamhället.

Kulturliv

Kulturens infrastruktur är sårbar

Människors intresse för kultur och eget skapande är fortsatt stort. Synen på omfattning och styrning av det offentligas stöd till kulturlivet kan förändras mot mindre bidrag och mer styrning. Infrastrukturen för kulturlivet är sårbar, inte minst på landsbygden. Mindre pengar till kulturen kräver prioriteringar, där mål om bred delaktighet kan ställas mot delaktighet för dem som annars har minst tillgång till kultur. Samverkan med civilsamhället och kulturaktörer blir allt viktigare.

Andra faktorer

Klimatomställningen kräver insatser

För att klara klimatmålen i Agenda 2030 krävs stora insatser. Livsstilar och konsumtionsmönster måste förändras, och många söker kunskap och redskap för detta. En ökande vilja hos många att leva hållbart och verka för ett hållbart samhälle och i en cirkulär ekonomi behöver stöd. En bred delaktighet hos befolkningen krävs för omställningen. Kunskaper och mobilisering av engagemang är nyckelfaktorer.

Klimatförändringarna leder till ökad instabilitet, konflikter och migration i olika delar av världen. Risken för kriser och katastrofer som påverkar Sverige ökar, och därmed sårbarheten. Att bygga människors, samhällets och civilsamhällets resiliens blir allt viktigare. Förmågan hos människor och organisationer att samarbeta för att lösa komplexa samhällsproblem får en ökande betydelse.

Statens stöd till bildning och kultur minskar stegvis under perioden

En kraftig neddragning av statens stöd fram till 2026 är aviserad.

Motsvarande minskningar i lokala och regionala stöd kan inte uteslutas, bland annat på grund av en ansträngd ekonomi i kommuner och regioner fram till 2027. Om en återställning till tidigare nivåer sker i framtiden sker det knappast vid ett tillfälle. Studieförbunden tvingas sannolikt minska personalstyrkan, prioritera kraftigt i verksamheten, höja deltagaravgifter och söka finansieringslösningar. En hög grad av innovation kommer att krävas.

